

Szabóné Papp Judit (szerk.)

Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények
Interdiszciplináris tanulmányok,
IX. évfolyam 2. szám

(Miskolc: Egyetemi Kiadó, 2015. 256 pp. ISSN:1788-9979)

Nagy Annamária Lilla

E-mail: annamarialillanagy@gmail.com

A Miskolci Egyetem Alkalmazott Nyelvészeti Tanszéke 1999 óta jelenteti meg kezdetben *Modern Filológiai Közlemények*, majd 2006 óta *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* (Interdiszciplináris tanulmányok) címmel folyóiratát, amely remek publikálási lehetőséget nyújt nemcsak a nyelvészet területén tevékenykedő szakemberek, hanem a nyelvészeti szakon tanulmányokat folytató hallgatók számára is. A kiadvány alapító szerkesztője Simigné Fenyő Sarolta, utódja Szabóné Papp Judit. A Miskolci Egyetem BTK Modern Filológiai Intézetének kiadványa. A IX. évfolyam 2. számát Klaudy Kinga professzor asszony születésnapjának szentelték, aki a magyar és a nemzetközi fordítástudomány kiemelkedő alakja és a hazai fordítástudomány megteremtője.

A kiadványt a főszerkesztő köszöntője indítja, amelyben Szabóné Papp Judit röviden összefoglalja, mit tartalmaz az adott szám, valamint megemlíti a különleges szám kiadásának apropóját is. A köszöntőt Farkasné Puklus Márta interjúja követi, amelyet 2015. április 16-án készített Klaudy Kingával. Az interjúban szó esik a magyarországi fordítástudomány kezdeti korszakáról, a Miskolci Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék megalapításáról és az ott eltöltött időről, az ottani kollégákról (pl. Simigné Fenyő Sarolta, Dobos Csilla, Salánki Ágnes, Bodnár Ildikó), a tanárnő legkedvesebb miskolci emlékeiről, valamint arról, miben volt a miskolci műhely más, mint a budapesti. Az ELTE-n specifikusabb munka folyt, kizárólag fordítással és tolmácsolással, valamint azok elméletével és gyakorlatával foglalkoztak, míg a Miskolci Egyetemen az alkalmazott nyelvészet szélesebb körét fogta át az oktatás és kutatás.

A következő egységben nyolc rövid, 1–2 oldalas köszöntő szerepel. Pályatársak (Albert Sándor, Cs. Jónás Erzsébet), tanítványok (Fischer Márta) és miskolci kollégák (Besenyei Lajos rektor, Kabdebó Lóránt dékán, Fazekas Csaba dékán és Salánki Ágnes tanszékvezető) idézik fel találkozásukat a professzor asszonnyal. A köszöntők közül Bodnár Ildikóé némileg hosszabb a többinél, mivel a *Kölcsönvett gondolatok* című írásban Klaudy Kingától származó idézetek és gondolatok szerepelnek tematikus elrendezésben, így tisztelegve a tanárnő munkássága előtt.

A következő fejezetben tizenhárom tanulmány olvasható. A sort Albert Sándor „észrevehetetlen” fordítási hibákról szóló írása indítja. A tanulmányban

Albert Sándor különböző, francia, angol és német irodalmi példák segítségével mutatja be, milyen az a fordítási hiba, amelyen az átlagos olvasó egyszerűen átsiklik, amelyet azonban a fordítástudománnyal foglalkozó szakember könnyen kiszűrhat. Taglalja azt az érdekes kérdést is, vajon ezek a hibák valóban hibaként értékelendők-e. Ennek eldöntése nem egyszerű feladat, mert bizonyos szemszögből tekintve hibának vehetők, más szemszögből nézve azonban fordítói bravúrnak is elkönnyelhetők. Annyi azonban bizonyos, hogy az olvasó oldaláról vizsgálva nem okoztak fennakadást.

A második tanulmány Cs. Jónás Erzsébet fordításstilisztikát vizsgáló írása. A stilisztika a fordítástudomány egyik legjelentősebb társtudománya, hiszen a nyelvismereten túl a stílus az egyik olyan tényező, amelynek köszönhetően a fordított szöveg elkerülheti a „fordításízűséget”, s részben ennek segítségével válik átjárhatóvá a szövegek által bemutatott világ és a célnyelvi szöveg valósága. Cs. Jónás Erzsébet röviden bemutatja a fordítás nyelvszemiotikai modelljét, majd ír a fordításelemzés funkcionális stilisztikai és hermeneutikai megközelítéséről is. Ezután vizsgálja a műfordítást pragmatikai aspektusból és a fordítást kognitív nyelvészeti szempontból. Cikkében előtérbe helyezi az olvasó és a fordító – hiszen részben ő is olvasó – világlátását és szemléletét, mivel ezek elsősorban a stílusban jelennek meg. Végül pedig röviden kitér korunk nyelvének változásaira, amelyek érthető módon jelentősen befolyásolják a fordításokat és azok stílusát.

Ezután következik Dobos Csilla *Átváltási műveletek a fordításban* című cikke, amely Klaudy Kinga *Bevezetés a fordítás elméletébe* és *Bevezetés a fordítás gyakorlatába* című könyveire épül. A kötelező átváltási műveletek, valamint a nyelven belüli fordításokban található műveletek szintjének ismertetése után számtalan, főként magazinokból, folyóiratokból, internetes oldalakról és könyvekből származó példa segítségével illusztrálja az egyes átváltási műveleteket. A példák egynyelvűek, és azt a jelenséget vizsgálják az átváltási műveleteket segítségül hívva, amikor egy szövegen belül ugyanarra a jelenségre két kifejezés is szerepel egy mondatban, általában egy szakkifejezés és a hétköznapi ember számára is érthető megfogalmazás használatával.

Drahota-Szabó Erzsébet *A fordítás mint interkulturális kommunikáció* című cikke, ahogy azt a szerző az elején leszögezi, nem hagyományos felépítésű tanulmány, hanem tíz fordítástudományi tézist fogalmaz meg eddigi kutatásai alapján. A tézisek az alábbi témákat érintik: a tartalom kifejezhetősége bármely nyelven, a szövegszintű ekvivalencia mint a fordítás célja, a fordíthatóság és fordíthatatlanság kérdése, minden szöveg fordítható-e, a fordítás mint interlingvális és interkulturális aktus, a kultúra és interkultúra kapcsolata, a fordítási veszteségek és recepciók veszteségek, a szépirodalmi fordítás nem normatív volta, a szépirodalmi fordítás célja, valamint a forráskultúra-specifikus szövegek fordítása. A téziseket nem csupán szakirodalommal, hanem tizenöt példa segítségével is alátámasztja.

Dróth Júlia *A kohézió lexikai és nyelvtani eszközei a fordítástechnika órákon* című tanulmánya, mint ahogy címéből is kiderül, a fordítás során felmerülő kohéziós problémákat taglalja. Ahogy autentikus szövegek esetén, úgy a fordításban is a kohézió teremti meg a logikai kapcsolatot az egyes mondatrészek

között, így gyakran a kohéziós eszközök nem megfelelő használata vagy hiánya okozza a félresikerült fordítói megoldásokat. Dróth Júlia a kapcsolóelemek, az utalások, a szórend, az írásjelek és a formai eszközök helyes használatára, és azok kohéziós szerepére hívja fel a figyelmet. A hibalehetőségek megértése érdekében példákkal is illusztrálja adott forrásnyelvi szövegek helytelen fordításait, valamint javaslatot tesz a helyes megoldásra. A kohéziós félresiklásokat nem meglepő módon gyakran a nyelvek különbözősége okozza, amit az angol–magyar példák kiválóan érzékeltetnek.

Farkas Nóra humorfordítással foglalkozó esettanulmánya a gyermekirodalmi szövegek humoros elemeinek fordítási stratégiáit vizsgálja Attardo humorelmélete (2001) alapján Roald Dahl *Charlie and the Chocolate Factory* és annak magyar fordítása, a *Karcsi és a csokoládégyár* című művön. A gyermekirodalmi műveknél a humorral kapcsolatban is egyfajta kettős olvasatról beszélhetünk, egyrészt a gyermekolvasóknak szánt humor, másrészt a felnőtt olvasóknak címzett humoros megszólalások. Ideális esetben a fordítónak mindkettőt vissza kell adnia, ellenkező esetben az egyik olvasóréteget elveszíti a könyv. Farkas Nóra ismerteti az általa végzett kutatás elemzési módszereit, majd bemutat egy mintaelemzést, továbbá számszerű eredményeket is közöl.

A következő tanulmány Farkasné Puklus Márta *Hogyan adhatunk hatékony visszajelzést a fordítóképzésben?* című írása, amelyben hallgatói fordításokból vett német–magyar példákat vizsgál. A szerző kiemeli, hogy a fordítás javítása és értékelése nem ugyanaz, a szakfordítóképzésben azonban mindkettőre szükség van. Ismerteti továbbá az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszékén alkalmazott hibatipológiát és Washborne fordításértékelésről szóló gondolatait. A saját, hallgatóktól összegyűjtött példánál megadja a forrásnyelvi és a célnyelvi szövegrészletet, valamint zárójelben a szöveg témáját is. Érdekes, és rendkívül hasznos módszerrel vezet végig a példakon: a javítás és értékelés lépéseit egyenként végigjárja és bemutatja, sőt, gyakran javaslatot is tesz arra, hogyan válna elkerülhetővé egy-egy hiba.

Heltai Pál tanulmánya a birtokos szerkezet szórendjét állítja középpontba, a jelenséget angol–magyar viszonylatban vizsgálva. A szerző szerint, míg a ’s birtokos fordítása problémamentes, az *of*-szerkezetnél gyakrabban fordul elő, hogy magyarra fordításnál a fordító követi az angol szórendet. Kutatásában három könyvet és három szakfordítói képesítő fordítást vizsgált meg. A birtokos szerkezetek fordítása esetében találhatók a szerző szerint indokolatlan, és elfogadható fordított szórendű megoldások is. Heltai Pál előfeltételezése alapján blattoláskor és tolmácsoláskor még gyakoribb a fordított szórendű birtokos szerkezet. A hipotézis alátámasztása vagy megdöntése érdekében három ELTE FTT EU-s konferenciatolmács felvételt is elemzett, amelyből kirajzolódott, hogy a kutatott szerkezet csekély számban fordult csak elő, és azokban az esetekben is indokoltnak tűnt a szórend megfordítása. A harmadik vizsgálati csoport a nyelvtanulóké volt, ahol a szerző négy fordított szórendű birtokos szerkezetet azonosított, és ezek használata egyértelműen interferenciális jellegű volt.

A Huszár Ágnes–Kegyes Erika szerzőpáros tanulmánya az *Atváltva vagy nem* címet kapta. A cikk a nyelvtani nemek, illetve azok magyarra vagy magyarból történő fordítási nehézségeit vizsgálja. A nemek konkretizálása nem au-

tomatikus művelet, ennél fogva a fordító megfontolásán alapul. A szerzőpáros kitér azokra a művekre, ahol szándékos a nemek valamilyen formában történő elrejtése, kihasználva ezzel a feszültségkeltés irodalmi eszközét. Ennek ellentétéként említik a feminista irodalmat, ahol a nő alakjának kiemelése kifejezetten a szöveg célja lenne, a magyar fordításban azonban a nyelv sajátosságából fakadóan ez kissé elveszik. A cikk kitér továbbá arra is, hogy a fordító neme milyen befolyással van a szöveg milyenségére.

Károly Krisztina tanulmányának témája a szövegszintű jelenségek fordításszempontrú vizsgálatának elméleti és gyakorlati kérdései. A szerző a szöveg Beaugrande és Dressler által megfogalmazott ismérveit mutatja be részletesen, majd a fordításban megjelenő szövegkoherencia témájára tér át. A szövegkoherencia különböző szinteken jelenhet meg (mikroszint, mezoszint, makroszint). A szerző két koherenciát fogalmaz meg, a referenciális koherenciát, amely utalásokon keresztül teremt folytonosságot, és a kapcsolati koherenciát, amely okozati, ellentétes vagy egyéb relációk révén teremt kapcsolatot a szöveg részei között. A szerző ábrával mutatja be a szövegkoherenciát meghatározó tényezőket, amelyek kapcsolata elengedhetetlen a fordított szövegek alkotásának során is. A tanulmány végén részletes áttekintő táblázatot kap az olvasó a koherencia szövegstruktúrában nyomon követhető összetevőinek a szöveghez mint komplex jelenséghez és rendszerhez való viszonyáról.

Kurtán Zsuzsa tanulmánya a *Párhuzamos szakszövegek rétegződésének interkulturális vetületei* címet kapta. A szerző a szaknyelvek kommunikációval és kultúrával való kapcsolata után kitér arra, milyen környezetben van jelentős szerepe kutatása tárgyának (pl. azonos területen, de nem azonos szinten tevékenykedők kommunikációja, szakember és laikus kommunikációja, nem azonos háttérismerettel és világgéppel rendelkezők közötti kommunikáció). A tanulmány 4. pontjában a szerző tankönyvelemzések segítségével mutatja be, hogyan segítik a tankönyvek írói a felhasználókat a szövegek megértésében (hiszen az ő feladatuk az, hogy az új információt, fogalmakat, szakmai tartalmat megértessék), továbbá szemlélteti a tankönyvek nyelvátalakító tevékenységét is. A vizsgálat korpusza egy 1,5 millió szavas párhuzamos angol–magyar szakszövegkorpusz.

Simigné Fenyő Sarolta *Maszkulin és feminin referenciák a fordításban* című tanulmányával visszatérünk a korábbi, nemekkel foglalkozó témához, azonban más szempontból vizsgálva. A szerző előbb a fordítói tevékenység nemekhez való viszonyáról ír, amellyel kapcsolatban kisebb felmérést is végzett hallgatók között. Ezután egy rövid fejezet erejéig kitekint a fordítástudomány és a gender studies kapcsolatára, majd a nyelvek és a nemek kapcsolatára, amely utóbbiból az olvasó megismerheti Corbett 1991-es felosztását. Mivel bizonyos nyelvek (orosz, német) esetében a nyelvtani nemek nagyobb hangsúlyt kapnak, így a magyarra történő fordításhoz különböző stratégiákat alkalmazhat a fordító a nemek kifejezésre juttatására. A szerző a 7. pontban ezek közül mutat be néhányat, amelyekhez kommentárt is fűz.

A kiadvány utolsó tanulmánya Szabó Miklós *Intézményi ekvivalencia* című írása. A szerző az ekvivalencia magyarázatával és különböző felfogásaival indítja cikkét, ezután pedig felteszi a kérdést, hogy ezek – vagy bármely más elmélet – alkalmasak-e a fordítási tevékenység leírására minden szövegtípusnál. A kérdést

azonnal meg is válaszolja: természetesen nem. Ezután a jogi nyelv témájára tér át. A szerző párhuzamot von a világ és a jogrendszer történelembeli átalakulása és a jogi nyelv használata között. A jogi nyelv egyértelműen szaknyelv, amelynek szövegeit gyakran fordítják. Az ekvivalencia azonban a jogban másként jelenik meg, mint az egyéb területeken, mivel a jogban bizonyos keretek csökkentik a fordítók mozgásterét munkájuk során. A tanulmány vége felé kiderül a kezdetben furcsán ható cím jelentése is: a jogi-jogtudományi nyelv jogintézménynek nevezi az egyes jogi konstrukciókat, pl. házasság, adásvétel, lopás, tulajdon.

A folyóirat a tanulmányokat követően könyvszemlével folytatódik. Dósa Attila hívja fel az olvasók figyelmét Muriel Spark *Jean Brodie kisasszony fénykora* című művére. Röviden ismerteti Spark munkásságát, és a sajnálatos tény, miszerint Magyarországon némiképp érdektelenség övezi a szerző munkáit. Ezután Dósa Attila bemutatja az olvasóknak Spark kedvelt hősnőjét, Brodie kisasszonyt, majd rátér a Váradi Péter által készített fordítás – nem éppen méltató – kritikájára, miszerint a „sebtében készített” munkában a rengeteg elgépelési hiba mellett stilisztikai hibák, sőt, félrefordítás is található, és bizonyos esetekben nem képes elszakadni az angol forrásnyelvi szöveg szerkezetétől. Három oldalon keresztül, példákkal illusztrálva mutatja be a fordítás hibáit, amelyekről összefoglalva véleménye az, hogy a fordítóhallgatók számára nagyszerű alapanyag lehetne hibafelismerési és -azonosítási feladat céljából.

A folyóirat érdekes és rendkívül hasznos cikkeket tartalmaz, a felvetett témákhoz számtalan példa áll rendelkezésre, amelyek a laikus olvasó számára könnyebb megértést biztosítanak. Ugyanakkor a tudományterületen tevékenykedő kutatók és hallgatók számára is remekül hasznosítható kiadvány, hiszen új szemléletmódokat ismerhetnek meg, és már ismert témákkal új megvilágításban találkozhatnak.